

Промоцията на здраве – предизвикателство пред здравните професионалисти

Соня Тончева, Силвия Борисова

Summary: *Health Promotion is a leading concept including raising activities of individual and public health and welfare. At the present stage, increasingly gaining popularity issues related to the professional role of health professionals and the resulting problems to be solved. University education places considerable emphasis on the new philosophy of care and the students attach importance to work with healthy people, as much as the application of professional care to control the disease process. Acquired competencies, advanced knowledge and skills determine the new area of activity and challenge the nurse in a team with other health professionals to engage in health promotion. Within the hospital activity necessary to include services in health promotion for patients (and their families), development of programs for health promotion with a focus on hospital staff, creating health and safety jobs in hospitals.*

Keywords: *health promotion, prevention, health professionals.*

ВЪВЕДЕНИЕ

На съвременния етап, все по-голяма популярност придобиват въпросите, свързани с професионалната роля на здравните професионалисти и произтичащите от нея задачи, които ще се решават в областта на промоцията на здраве. Актуалността на тези въпроси се засилват в момент, когато се прави оценка на наличните ресурси (човешки, материални и финансови), с които разполага системата на здравеопазването у нас, и търсенето на пътища да се задоволят максимално здравните потребности на населението (1). Ето защо пред здравните професионалисти стоят за решаване следните основни задачи:

- Осигуряване на професионална самостоятелност чрез придобиване на разширени компетенции в непрекъснатото обучение – специализации и курсове за работа в ПЗП;
- Повишаване на качеството на сестринското обслужване чрез прилагане на непрекъснати първични (базови) здравни грижи;
- Активно сътрудничество с индивида, семейството и общността и превръщането им в партньори за постигане на здравно благополучие;
- Постигане на по-добро качество на живот на обществото чрез преодоляване на рисковите стресови фактори, насочени към ограничаване на социалнозначимите заболявания;
- Повишаване отговорността на запазване, укрепване и възстановяване на здравето на населението при проявена лоялност към всички други здравни професионалисти, имащи отношение към здравето, и спазване на морален професионален кодекс;
- Прилагане на холистичен подход в работата на здравните професионалисти, насочен към здравето на здравия;
- Защита на интересите на здравните професионалисти от съюзи, асоциации, съсловни организации и други.

Справянето с тези задачи ще създаде възможност здравните професионалисти да отговорят адекватно на растящите нужди от промотивни грижи за населението и ще доближи тяхната дейност в България до професионален модел на здравеопазна практика в Европа.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Целта на настоящото проучване е да докажем, че обучението на здравните професионалисти разширява компетенциите им и създава възможност за изясняване на мястото и функциите им в промоцията на здраве.

Материал и методи: Документален; Анкетен; Собствено наблюдение

Теоретична рамка на проблема: Какво обозначаваме с термина «промоция на здраве»? Тази терминология не е нова за България, но все още има необходимост от изясняване на съдържанието и търсене на механизми за ефективно прилагане. В буквален превод думата “промоция” означава укрепване, повишаване, подпомагане, производство. Термина «промоция на здравето» съдържа два компонента: промоция и здраве. Промоция на здравето е процес на създаване на възможности на хората, чрез саморегулиращо се здравно поведение да подобрят своето собствено здраве. В това определение има **2 важни момента**:

- Фокусът на промоцията е ориентиран към хората
- Хората не са пасивни консуматори на здравни грижи, а те сами трябва да оказват контрол върху тяхното здравно поведение.

Концепцията “Health promotion” (промоция на здраве, съдействие за здраве, укрепване на здравето) е процес, който дава възможност на индивидите и обществото да засилят контрола върху определящите здравето фактори и по този начин да го укрепят, като водят здравословен начин на живот. Тя представлява стратегия, свързваща хората с тяхната среда, която съчетава личния избор с обществената отговорност за здравето при крайна цел – изграждане на по-здравословно бъдеще. Промоцията на здраве е обединяващо понятие, включващо вземане на решения и мерки за промяна и подобряване на определени фактори, влияещи върху здравето с участието както на отделния индивид, така и на цялото общество, за постигане на пълно съответствие между средата и здравето. Именно затова промоцията на здравето е свързана с философията за „здраве за здравите” и включва следните **основни принципи** :

- Целенасочени действия за елиминироване на рисковите фактори;
- Подкрепа на факторите, водещи до по-добро здраве на населението;
- Подкрепа за подходяща здравна, социална и екологична политика;
- развитие на социална отговорност за здравето;
- засилване на личната отговорност и развитие на лични умения;
- преориентация на здравната служба към промоция на здравето;
- Междуинституционално взаимодействие;
- Тясно взаимодействие с бизнеса;
- **Окуражаване участието на здравните професионалисти в здравното възпитание и здравната подкрепа.**

Оформя се концепцията, че промоция на здравето е процес, който дава възможност на индивидите и обществото да засилят контрола върху определящите здравето фактори и по този начин да го укрепят. Поставен е акцент върху въвлечането и на здравните професионалисти. Различните здравни професионалисти могат да имат съществена роля в процеса като формират екипи и разширяват участието си чрез различни форми в предоставянето на здравни знания.

Основните механизми за осъществяване на промоцията на здраве.

- *Създаване на равни възможности* – осигуряване на еднакви възможности на всички хора за здраве чрез осигуряване на поддържаща жизнена среда, достъп до информация, контрол над детерминантите;

- *Подкрепа* – комбинация между индивидуални и социални действия с цел ангажираност, социално приемане и системно подпомагане;

- *Посредничество* – координиране на действия на всички заинтересовани за здравето и балансиране на различните интереси в обществото;

- *Включване* – уважение към всички идеи, ценности и стандарти от организационната и културна структура на обществото с цел постигане по-високо ниво на здраве;

- *Уважение* – уважение на човешкото достойнство, равенство, солидарност при отчитане на разликите в потребностите, ценностите и културата на отделния индивид или група;

- *Фокусиране* – определяне на приоритета здраве

Теоретичният модел за промоция на здравето включва следните елементи:

1. **Здравно възпитание** – целенасочен метод за създаване на положително лично поведение и подпомагане на индивида, групата и обществото като цяло, чрез придобиване необходимата информация за развитие на позитивни здравни характеристики, здравна мотивация и утвърждаване на положителни здравни навици и жизнени умения.

2. **Здравна защита** – съвкупност от мерки, целящи повишаване на позитивното здраве и създаване на благоприятна за здравето жизнена среда.

3. **Здравна профилактика** – всички мерки, предприемани от здравните специалисти и обществото по предотвратяване разпространението на рисковите фактори и заболяванията и техните усложнения сред населението.

4. **Включват се още и жизнената среда, физическата среда, социалната среда, жизнените умения и здравната мотивация на индивидите** (от лат. *moveo* – движа).

Много често, като не се вниква достатъчно в смисъла на понятието «промоция на здраве», а се слага знак за равенство с профилактика на здраве. Съдържателната част на двете понятия се различава и е важно според нас да бъде дефинирана и бъдат открити основните разлики (Фиг. 1).

Фиг.1 Основни разлики между промоция и профилактика

Промоция на здравето	Профилактика на болестите
Здравето е позитивна и многомерна категория	Здравето е липса на болест
Модел на здравето, базиран на участието на индивида	Медицински модел
Насочена към индивида, населението и околната среда в която те живеят	Насочена предимно към рисковите групи или фактори
Отнася се към множество проблеми	Отнася се към конкретна патология или фактор
Предлага на населението стимулиращи мерки	Привежда в изпълнение директни мерки
Търси промени в здравния статус на индивида или в околната му среда	Центрирана върху определени рискови групи, индивиди или фактори
Използва всички възможни организирани форми на обществеността	Използва предимно здравни специалисти

Определена е **ключова на роля**, произтичаща от задачите и функциите на медицинската сестра, която се подкрепя от редица документи на Световната здравна организация: *Декларация на Алма-Ата; Резолюции на Световната здравна асамблея; Програма на Европейския регион „Здраве за всички“; Програма на СЗО „Здраве 21“; Стратегията на СЗО „Медицински сестри и акушерки за здраве“.*

На медицинската сестра в Европа се отрежда централно, основополагащо място в първичната здравна помощ и това не е случайно, а е тясно обвързано с нейната компетентност да предоставя здравни грижи, да ръководи екипи за провеждане на здравно обучение, промоция на здраве и укрепване на семейното здраве. Здравното възпитание е сърцевината на взаимоотношенията между различните сфери на здравните дейности (Фиг.2).

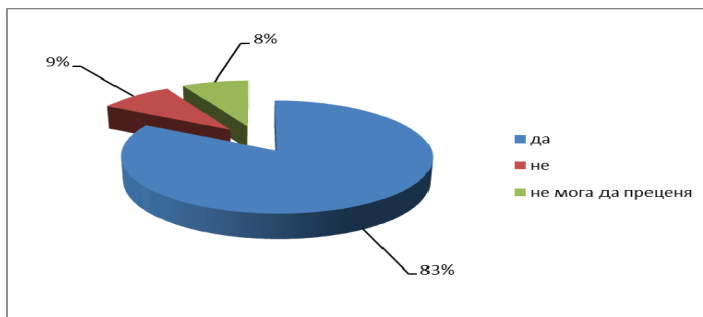

Фигура 2. Взаимоотношения между сферите на дейности

Анализирайки, учебния план по който се обучават медицинските сестри с ОКС „Бакалавър“, установяваме голям брой учебни дисциплини, които формират нагласи за промотивна дейност:

- Промоция на здраве
- Философия и въведение в сестринските грижи
- Практически основи на сестринските грижи
- Медицинска психология
- Детска педагогика и психология
- Принципи и методи на здравно възпитание
- Комуникативни умения
- Роля на медицинската сестра в ПМП
- Социална медицина
- Медицинска етика и деонтология
- Социално и здравно законодателство
- Семейно планиране

За нас беше важно с оглед на перспективата да проучим мнението на дипломантите (IV курс, медицински сестри от МУ Варна, 47), относно готовност за включване в дейности за промoция на здраве (фиг.3)

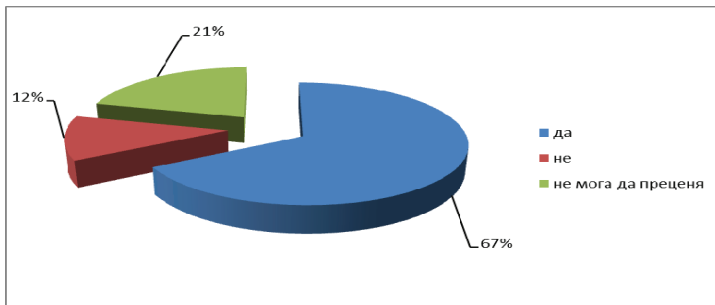

Фигура 3. Готовност за включване в дейности за промoция на здраве

Резултатите от изследваното мнение са обнадеждаващи, относно готовността на дипломантите да участват в процеса на предоставяне на здравна информация и

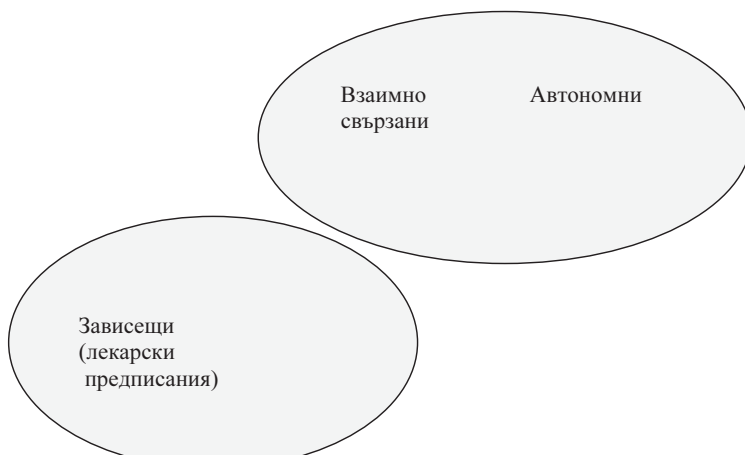
провеждане на здравно обучение, консултиране и съветване по въпроси, засягащи здравето и болестта. По-голямата част от анкетираниите посочват утвърдително своята готовност (83%). Очевидно университетското обучение поставя сериозен акцент върху новата философия на грижите и студентите отдават важно значение на работата със здравите хора, точно толкова колкото и полагане на професионални грижи за овладяване на болестния процес. Съвременните медицински сестри възприемат новата си ролята да подпомогнат населението да „добави години към живота“ и „качество на живот към годините“.

Малко повече от половината анкетирани считат, че за да могат да бъдат максимално полезни в промоцията на здраве ще бъде необходимо допълнително обучение и тясно специализирано професионално развитие (67%), (фиг.4).

Фигура 3. Нагласа за непрекъснато обучение и професионално развитие

Резултатите показват, че дипломантите осъзнават необходимост от професионализация за провеждане на промотивна дейност. Те вероятно оценяват необходимост от развитие на комуникативни умения, умения за презентиране, изследователска работа, разширяване на познанията в областта на психологията – заради срещи с различни групи от населението, педагогика, както и разширяване на познанията в областта на здравните грижи. Медицинските сестри биха могли да извършват промотивна дейност в унисон с възприетите измерения на функциите (фиг.5).

Фигура 5. Измерения на функциите на медицинската сестра

От друга страна биха могли в екип с акушерка, рехабилитатор или друг здравен професионалист да провеждат промотивна дейност и да подпомагат хората да се грижат по-качествено за своето здраве. промоцията на здраве налага ефективно сътрудничество с други специалисти при планиране, организация , управление и оценка на сестрински дейности като съставна част от комплексното здравно обслужване.

Университетското образование формира нови компетенции на медицинска сестра за промотивна, здравно възпитателна и профилактична дейност в рамките на медицинския екип и самостоятелно. **Новите компетенции на медицинските сестри, обучавани с ОКС „бакалавър” създават възможност за:**

- Оценка на здравното състояние и медико-санитарните потребности на пациента семейството и общността, при отчитане на тяхната здравна култура,
- планиране, инициране и извършване на качествени непрекъснати здравни грижи , при съобразяване на потребностите,
- формиране на комуникативни умения с цел: съветване, консултиране по въпроси, касаещи съхраняване на здравето на пациента професионално общуване с членовете на медицинския екип,
- планиране и осъществяване на промотивни и профилактични програми,
- провеждане на здравно обучение, насочено към повишаване на здравната култура,
- самооценка на дейността при спазване на стандарти за добра здравна грижа, при отчитане на ефективността на сестринското обслужване и икономическите измерения,
- нагласа за непрекъснато обучение, професионално развитие и участия в научни изследвания за инициране на промени в сестринската практиката,

Според собствените ни наблюдения не всяка медицинска сестра или здравен професионалист с висока квалификация може да участва активно в промоцията на здраве, като успешен учител. Придобитите компетенции, разширените познания и умения предопределят нова територия на дейност и са предизвикателство на медицинската сестра в екип с другите здравни професионалисти да се включат в промоцията на здраве:

1. Изграждане на училища за промоция на здраве
2. Изграждане на училища за родителство (съвместно с акушерки)
3. Активно съдействие за разширяване на мрежите:
  - Училища за промоция на здраве
  - Болници за промоция на здраве
  - Градове за промоция на здраве
  - Работно място, укрепващо здравето
4. Увеличаване на личния ресурс на различни групи от населението за поддържане на качество на живот чрез:
  - Съветване
  - Консултиране
  - Подкрепа
  - Мотивиране за здравно поведение и здравословен начин на живот
5. Утвърждаване на междуйнституционални взаимоотношения със структури, имащи отношения към здравето

Едно голямо предизвикателство пред работещите здравни професионалисти е Промоцията на здраве в болниците (ПЗБ). Тази концепция за развитие на болниците има за цел да преориентира приоритетите им от "правото на здраве" към "отговорност за здравето", от "здраве за хората" към "здраве чрез хората". Това изисква развитие на лични умения, знания и възможности за контрол върху собственото здраве.

Често в България се гледа недоверчиво в съвместяването на понятията „промоция на здраве” и „болница”. Според нас това е архаично поведение на менаджерите в.т.ч на управляващите здравните грижи, тъй като в представите им болницата продължава да бъде единствено територия на болестта, но не и място, където изглежда логично да се говори и за здравето на здравите. Успешно разгърналото се движение за промоция на здраве в болниците (Health Promoting Hospitals - HPH) доказва на първо място, че обществото очаква от болниците да разширят своя потенциал. Обществото има очаквания болниците да предлагат не само диагностика и лечение, а и обучение за постигане на здраве. В дейността на болницата наред със скъпо струващите медицински дейности и здравни грижи трябва да се предложат дейности ориентирани към поддържане на здравето на здравите. Болниците са най-естествената среда за промоция на здраве. Това е провокация към всички здравни професионалисти... Това предполага в обсега на болничната дейност да бъдат включени услуги по промоция на здравето за пациентите (и членовете на техните семейства), развитие на програми за промоция на здравето с насоченост към болничния персонал, създаване на здравословни и безопасни работни места в болницата и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Обучението на медицинските сестри в Медицински университет повишава компетенциите им за по-активно включване в промоцията на здравето.

2. Изясняване на мястото и функциите на медицинската сестра в промоцията на здраве допълва качеството на здравно обслужване и създава възможност за относително самостоятелна (автономна) дейност.

3. Като част от мултидисциплинарния екип медицинска сестра има ключова роля в промоцията на здраве и може да има принос за увеличаване на собствения ресурс на пациента за поддържане и възстановяване на здравето.

4. Придобитите компетенции, предопределят нова територия на дейност и са предизвикателство на медицинската сестра в екип с другите здравни професионалисти да се включат в промоцията на здраве.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Грънчарова, Г., Социална медицина, Български кардиологичен институт, 2012.

[2] Тончева, С., Загорчев, П., Борисова, С., Цветкова, Т., Първична здравна помощ, Наръчник за медицински сестри, ГорексПрес, София, 2000, 6-16.

[3] <http://medic.etilena.info/topics/so/641>

За контакти:

Доц. Соня Тончева, дм, Медицински университет – Варна, e-mail: toncheva2960@abv.bg

Докладът е рецензиран.